

أوقاف المسلمين تاريخ

فلقت عالمه زمانه قد ركله بجمه ملل وانوارك انوارى مقده تفصيلات مكنزى
در ميرى فوائده و فرائدى و ناشيده ، ناسكفة بايع و نوارى باسدر

لِلْعَبْدِ الْفَقِيرِ النَّبِيِّ تَعَالَى

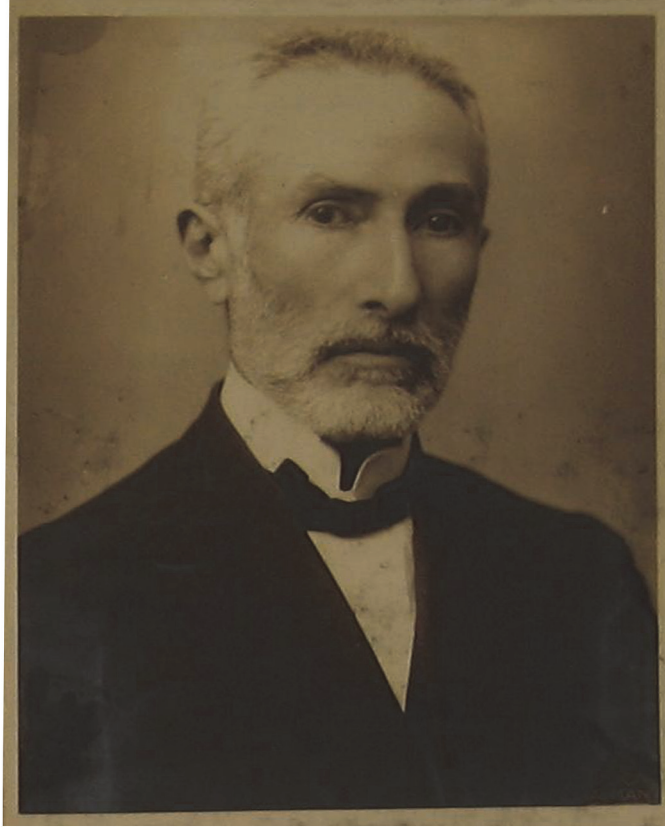
محمد و امتى شكرى

ابن المرموم ، محمد بن مصطفى بن عبد الله

الجزء الأول

استانبول

سنة ١٣٤٤ هـ
١٣٢١ شمسية
١٩١٥ ميلادية

محمد داسو شكري

مجنياً من تمار جهدي
تهديه لي في ظلام لحي
وبعد جمع الجموع وهدي

بأناطراً في اللباب بعدى
لي انتقار الى دعاء
اصوت بعد الفنى فقيراً

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم

كَلِمَةُ مَعْقُودِي دِيْتِ الْمَقْدِسِي مَلَأْتُمْ كِرَامِي وَاجْبَائِي عِظَانِي بِمَا اخْتِزِرْتُمْ لِي قَوْلِي فِي سُبْحَانِي فَيُرْوَى
كُوسْتَرِيهِ وَهَيَّانَ عَالِيَانِي صَحَائِي عِبَادِيهِ وَقَفَا بِيَدِيهِ رُكَّ الْهَلْ وَبِنَايِهِ طَرِيحِي وَقَفِي اَوْ كَرِهْتُمْ
اللَّهُ تَعَالَى عَمْدُونَا اِيْرَم .

صدقات نبوی صلیه و « اٰمِسْ اِلَاصِلْ وَسَبَلِ الثَّمَرَةُ » قول و جزیله امتی تعلیم و هوه هسان و تریف
وقف فیران ایدیه رسول الله صلی الله علیه وسلم اقتدیرزه عرض صدقه و سلام ایلرم .

معرفة الله و مخافة الله و صلوات الله علیه وسلم اقتدیرزه متابعتیه سوکرا غیر احوال شیهه بودگیه
بر و تقوایه تعاونیه . « و تعاونوا علی البر و التقوی » امر صلی بونی انسانزه واجب فیلمیه
مؤسدا حقون اسلامیه ایلد بنیامه مخصوص کی یلگیرینه مربوط اولدقونزه تعاونیه اونون سیمه نافه کی
اولوب هسان اجتماعیه لنده یگانه عامل مؤثرور . بوحقیقت « اِنَّهُ الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ یُسَدُّ
بَعْضُهُ بَعْضًا (۱) » حدیث تریفی ایلد توضع بودور لشد .

و هوه بر متوع اولدوغی کی اولدق یولدی ده مختلفیه . « نفع عام » و « دوام » کی اکی نایزه

بی هتایی اتموا اتمی اعتباریه و هوه برک احسنی وقفیه . فی الحقیقه انسانه ندره یا شایسته
« نفع عامه کی یعنی کسیر و رحمت رحمانه کی بملایه کسیر »
عاقبت فنا یا با اولور . ندره فیرا بتمه هیا تیلیم برابر نایا بولور . اما وقف دنیا دور و قلم
دورور . و وقف نامنی الیه تکریم عالمده نخلد و هیاتی اولدوس و اولدیه جلد کی مؤبد ایدیه
ایونعت عظمای جاودانیه نظیرینده بودوک سعادتکی اولور ؟

انسان عملی موتیلیم برابر نطق اولدوغی حالده بعد الموت ارامه عمل حدیث شریفده (۲) وارد اولدوغی
اوزره یا (صدقہ جاریه) یا (علم نافع) یا فوود کندییه و عابیده جلد (ولد صالح) ایلد اولور .
صدقہ جاریه (وقف) ایلد تفسیر اولونشد (۳) بوزخریمده آخرت اولدور مامدرکم (علم نافع)

(۱) صحیح بخاری . کتاب الصلوة . ص : ۱۰۴

(۲) از امام ابن آدم انقطع عمل الا من ثلث صدقة جاریة او علم تنفع به او ولد صالح یعمله .
(حدیث شریف)

(۳) والصدقة جاریة مملوثة عند العلماء علی الوقف كما قاله الرازی .
(الاشناع للشری)

و (ولد صالح) ه تصمیم بویورلشد . هونگه علم نافعه آنجاوه فواص سفید اولور .
 ولد صالح ده برسدن باشا و فده صوگرا اولور . صدقه چهاره ایسه نفسی فواص و عوامه شال
 و غیره ائدر . صاحب انقطاع عملده صوگرا بیله شمار با توابع فاراندیرر و آرنی و انما
 باشایر .

« خیرات » [۱] و صفه کزینیم تکریم ایله اولده اهل ایمانه بر و تقوا ده تعاونم وار معروف
 دنه ای سندله مأمور اولدولرند (وقف) ه اتمای مخصوصی واردر . بلاد اسلامیه ده هکمه
 بهیج بریده یوقدر که ایچنده اوفاقه بر اثر خیر بولونماین . هونگه روح مذمت حقوقه غیر
 طایوب ههچمنه بذل معارفت اولدوغنی مسلمانر بیلدر . و شاه کریم انسا و انما عدل و انما
 اولدوغنه ایمانه ایدرلر . بویورنجی علوی نریه اسلامیه مقتضای اولاراقه طبیعتنده سفید

§

رسول الله صلی الله علیه و سلم افندیمزله خلقای راشیده و هدایه دینه اولده سائر اصحاب کزیه
 رضوانه الله علیهم اجمعیه وقف اموال ایروب و وقفه هواز دلوزنه بویورنله اجماع
 معلوم بولور . و هاجت ده بوکامس ایتدر .

(زیاده ثابت) رضی الله عنه ریش کم : « هی ویت ایچیه وقفده و اها فیری برتی یوقدر
 بیت اجرنده هی تقمذنه سفید اولور »

(وقف) نه در ؟ (جامع) (مدرس) (مکتب) (خانقاه) (کتبخانه) (فتم خانه) (اینا خانه)
 (مخارت) (هشم) (سبیل) (کویرو) (کار باسرای) (میوه باغچی) (دگرمه) (حمام) کبی
 آثار خیریه باید یروب اصلی اللہ علی کلک فکمنده اولاراقه تمیلد و تمقلده الی الابد هیس
 ایتمک و منافعی هبار الله نفسی ایلم مئدر .

بونری پایانه کیمه بالیکز خیر اخردی ایتدسه اولطفه قالار . مدینه و عرفانه و عرفانه
 خدمت ایتمه و هجوره کزه هکی بدایع معماریه ایلم مکتفی سولمه اولور .

بویم اولدوغنی و بونری اسلام و باطنیه تورککری باید قدری حالده تورککله کویم بهیتر
 کبی استیلا ایتدکری برلری همور ایتدده بر افوب کیده بر قوم نظریه با فائزه نهجب اولوز
 بونک ایچیدر که ناریف ضبط و فایع ابدیه بیلدی زمانده ظهور اسلام قدر کلمه کیمه امم
 شرقیه نک و بعضه اقوام غربیه نک وقف نوبنده نه کبی خیرات باید قدری و ظهور اسلامده صوگرا

[۱] کتم خیراته افوت للناس ناموده بالمعروف و تنهوه عن المنکر .

وقف ناصیل باسلامیوب ناصیل توسع ایندگی و احکام عمومی شرعی و غیر مسلم زنده ناصیل
نقش ابدی و شکل ابدی اسلام و بالخاصه نورن حکومتدینک هر برنده نهکی فیران و هوره
کیزدگی الحاصل وقف ادوار و صفحاتی تبع ایدرک تاریخی یازمه و شایان اهمیت اوله
آثارک طرز مهارت تزیینات دائر مکه اولاد بدی قدر معلومات و برکت ایدرک .

شیدی به قدر شرق و غربده و هیچ برسانده نه مفصل نه مختصر بولم بر اثر بازطامه و بلکه یازمه
فاطره بیلد کلمه سه اولدوغنده بوباید مستقل مأخذ بولامایا صغری بیچور ایدرک .
ایسه ریز معلوماتی طویل با بیلد ' بحر کرائف اعماق بی نام نه رالوب در و کهر هیاقه
ماضیک فیرا کلفدی ایچنده دولاشارک برطم نور آراسه و آیه و معارف تعبیر اینه ایله
قوی قازمه دیک اولدوغنی آکلا مشرقه . اوزومه بر عمر حرف ایدرک و یک هوره کوزوزی
دو کمرک کنجانه دویسی کناجر فارشیرمه لازم کلمه کنی ' نایچونک باسه دوندوروی
افتدقانی و ناصیل و مناقض روایاتی قارشینده منجر فال صغری تخمه ایشدک :

وقف ایچمه نایغ یازمه صائمیم آساندر
وقف اوقان هیان اینسک بوکاتاباندر

کله بولومه جلاسه مدینت عرفانه فارشی با سلیم مدار با هاتمز ' آبدان ملیه زودیک اولدوبه سانی
وقفیه زلمه کتیا لر زده کی بوزاللی بیک هلدی تجاوز ایتمه به کتب قدیمیز و بوگونک بعضنده کی
نقش و خط و تجلید و نه هلیب کی آثار صنایع زودر .

سانی وقفیه زون هونقی بانقیندر زلمه ' حرب استیلا ' نایرا نهایه ' مرور زمانه و فیتن بیلد به
خریجکار اللرایه خواب و تراب و موتوری کی فنیاب اولمشدر . فالاندره بواسه بواسه اوهال
حزینه کلور . کتب مدرسه ' عمارت ' جامع کی آثار وقفیه زومسره به صانیچور . برشم
فیران ده صنایع فیه اربانه اجارا اولونور . وضع اصلینده هوره اوزا فلاشیر بیلور . وقفیه
ایله کمالد ' ابوالسعودر پیشدیره مدرسه رن شیدی آبانه فایچیدن ایسه بری اولدوغنی کویک
نه قدر ایله نه قدر حزیندر !

آوج آوج آینه مقابنده فوجانه فوجانه ' انان انان کتا بلزده قرانه ' عرفانه غرب طابینده
اولدوغنده کونده کونه کتا بلز آرابور . کتیا لر ز بوشاپور . اونا در الوجود بولفاتر ' اوی نظر
ظوظن ' اوهیرت اقرا هلدنر ' اونظر بانده هلدنر ' اجهان کتیا لر کی صالونری تری به ایدور .
اجدادنرک بزه بادکار فیه تری اولدوبه بومار و معافون الهه فالونری محافظه ده بیلد اوهال
ولاییدی کونسه ررسک نور قارم بر زمانه کلرکه سحران صنایع زون ' بدایع معماریه زون ' نقاشی کلرک
اولنده دوروب بار حزیند بر فایح داملا کوزباشی دو کمرک انقاضی هنی توزی طوری بیلد بولوز !

الله او آجی کوئری نہ بڑھ نہ اھلا قرعہ کوئسہ رہیں . لکھ عاقبتہ انساگرہ مجھوں اور دنی
کجی مقدرات دنی تمینان ایلم وہ کیشہ مہ پہلندہ فورندو غر ہائزہ کلیمہ وہ بوآنارن
دلو ان مہدینک اولسویہ فظوفا فیڈی ' احوال نایخیر لری جمع ایدوب انسا آیتہ فیک نظر
عبرتہ عرصہ اچنک پک شایہ اھنار کیفندہ .

ایسہ بز عجز نہ برابر بو کویج ایسہ باشادہ . بو فھوسدہ کنیزہ بھیج کووہ نمہ دن . آجیہ
توفیہ فدایہ کوکول باغلاوہ . سنیا باہلہ فلی المزہ آلاوہ شمارا یازکی بھینہ ہائیسہ
صوکرآ بو اثر وجودہ کلدی . نایخیرک سلی اولاسی رہ آرزو ایدوب بوکارہ لله الحمد
سوفی اولدہ .

فقیر بو نایخی کچخانہ لرزہ کی تنوع آباری و باخاصہ کتب نایخیہ و آثار و فقیہ اور زردہ
کتاب لری و کجی بیک قدر و قصانہ فحخانہ و فرماہ ایلم اسنا بول ادقاف ادارہ سندہ کی
فیور و فقیہی و نوایخ اچیبہ یی نضہ اشعار و برطانیہ ملکات و سلوکاتی شفیہ فنیخ
ایدہ رک یازوم . نفا صریح و صحیح کورم دلجہ برشی یازمادم . بریوہ آثار فیرہ و بھتیاہ
لفظ اعجازہ شایہ اولم باہلہ کتابرہ اصلا اعجاز ایتہ دم . مسوعانہ قطعاً اھمیت
دیرم دم . نصادف ایلم دیکم روایان عربی عقیلاً غیر مردود و جمع علم ایسہ نقل ایسہ دم
و اولاد نک ایلم دم . الی صخری صواب و حقیقہ استقصای روایات استکمال معلومانہ
یوہ ہائیسہ . ظہا یورم کہ طوہ بشر بوندہ فضلہ نہ ناب آور اولسہ یلم بر فردا بلذ
باشہ و اھانیاہ سہ امکانہ بولاماز .

۶

تورکلہ بر زمانہ حکمرانہ اولد قری و صوکرآ فقیر خدا ایلم ایلدہ بر اقد قری ممالک و سیم
کویرینہ وارنجیہ قدر اھرنندہ نیم آثار فیرہ مدینہ وجودہ کیز دکری حالہ بکولہ اورا
اللدنہ طوانر و تورکلہ ایسلا ایسہ کلری بر لری مھور ایتہ وہ بر اقوب کبدہ کویہ
عبرتہ نظیم باقائز او آثار مدینہ فیرہ برشی عملدہ اچنک شوبہ دورسہ اونری
اولد قری کجی محافظہ یلم مقصد اولد ماسدور .

بونر کویہ عسرتہ بکرہ تکری تورکلک فنج ایسہ کلری برلرہ وجودہ کیز دکری آثار
مدینہ ی اسلمہ و بھسہ سمدلہ نایخیردہ کورورلسہ و بونری محافظہ ایدہ م دکری
دوشورلسہ عجا یونری قزار اھفیدہ ؟ !

بڑھ مدیندہ آسانندہ عرفانہ و عرفانہ خدمندہ ہمہ آیر صہ ایسہ بہ اوسدینت
مدعیدینہ صورام : بیکرہم فتم فان لرز ' اینا کمان لرز ' فانقا لھرز ' عمائر لرز '
یشہ لرز ' سیدلز ' کویورلز ' شہرلرہ دیبا باندہ کی کار بانسہ لرز آثار مدینہ

مدخل

ایضاح

ادفان قسم نایبینه کرشمه در اول (وقف) که در یک اولدوغنی و بوبایدیه کی اصول
 وفواعه فقیه یی وائمه مجتهدیه آرا سنده موجود اولاده اختلافاتی بیانه ایتک لازمدر
 اینه بوسقل بونک ایچیدر .

شام امولرینک شعه اقبالی سونک اوزره ایله بر فارق علم و عرفانک شمن نایبانه
 دهاسی اخو بیله اسلامده اثراته ایچوردری . بوفارقه معرفت امام اعظم ابوحنیفه
 هفتیزی ایدی . اصول شریعی کتاب وسنده استنباط ایله سائل فقیه یی اهتلازده
 فایده لر کونسه رچوردری . متغایب زماندرده امام مالک مدینه ره امام شافعی مطهره
 امام احمد به حنبلی بغدادره اهتلاز سائل ایچوردری . بونزک اطرافنده نیجه دهها
 درکاصحیحی علما کاه موافقه کاه مخالف بولوناراه انشاره واناره ایله اعلای شریعه
 یایشوردری . بوجهده اولاراه (احکام اوقاف) ی ده قبلی قره بار اچمنه
 ترقیه و مناقشه ایله دن اصول و فروعی وضع و تدوینه ایندیر .

وقفک دینه بیله اسلامجه ماهیتی وار یانه سائرده ناصیل یک هوره بونکن برورجه
 اهینده نفی ایلمسه اولدوغنی واضعاً نعیه ایتک ایچیه ائمه شاریهمن احوالنه اطلاع
 کب ایتک فی الحقیقه لازمدر . آخواجه بونزک هیندن بوراره تفصیلی مکتبه اولایبول
 ائمه سائرده نیک بعضه اقوالنده بالمناصبه جتاید اکتفا ایله دن بایکزه ائمه حنفیه نیک
 اهتلاز ائیده وقفک اقوال نشاره نفی بله کوره احکام اساسی تخفیس دان اول
 وقفه شملوه لغات و اصطلاحات فقیه و قانونیه یی توضیح ایتکلی مناسب کوردن .

(وقف) ن لفةً معنی

(وقف) فتح واو و سکونه فاف ایلدور . لغته برملکی بیع و شراره علی وجه التابیه
 آلیفوسه معنیه در . یقال : وقف الدار ای هبلا . (ایفاف) ده بوند
 رادفیدر . یقال : اوقف الدار اذ هبلا . لکنه بومعاده لغت ریه در
 (نظم) صاهبی اجه الاثر دیرکه : یقال وقفت الشئ اقفه وقفاً ولا یقال فیه اوقف
 الا علی لفة ربه

تسیم بالمصدر اولرجه مال موقوفه ده (وقف) اطلاق اولونمدر . جهنده
 (اوقاف) ویندیگی کبی (وقوف) ده دینمدر . امام فاضل (احکام الاوقاف)
 (کتاب الوقوف) ایلدور مسادر . [۱]

(وقف) لائزده ده بوبله هم مصدر هم اسم اولرجه مستعملدر . مثلاً : مصدر
 اولرجه (وقف حیات) (وقف وجود) ویندیگی کبی اسم اولرجه ده :
 « جامع کتبه دینی وقف جماعت کلیمز »
 مصراع شهرنده وارد اولدینی اوزره قوللا بیلر .

(وقف) نیل دیشی بیلر بک معنیه ده کلدیکنده الفاضل نفیه جهنده اولرجه :
 « هل یجوز لئلا ینباع الوقف ؟ نعم ولو بلغ ثمنه مائة الف » دینمدر .
 آبانده دورده معنیه ده افاده ایدر . معنی لازمه کوره (وقوف)

ایله مترادف :
 کاتر هفت بالسور وحواله
 فدم کاتال اللواکب وقف

فتح ها و سکونه با ایلد (هبس) و هزه نک کسیر (اهباس) دخی معناه (وقف)
 و (ایفاف) کیدر . نعلکه بالاده کی تالدرده اولدینی اوزره (وقف) هبس ایلد

[۱] استخرجه کتبه دینمدر «۶» نورولو بازمه و غایت اکتی نویسی بواسطه در .

تغیر اولونمده . بقال: هبت اهبس هباً و اهببت اهبس اهباساً ای وقفنت
ضم ها و سکونه با ایل (هبس) بونده اسمدر . فعیل بمعنی مفعول اول مرده (هبس)
(هبس) ده اسم اولوب برنجی ضم ها و با ایل (هبس) ابلنجی (هباس) اوزره
جمعه نبر . (هبس) ده (هبس) ایل مزادده . بقال: هبس السی ازا ابفی اصله
و جعل ثمره فی سبیل الله ؛ و منه الحیث ؛ هبس الاصل و سبیل الثمره [۱] ای ابعده
وقفاً هباً [۲] قال صلی الله علیه وسلم لعمر رضی الله عنه .

(هبس) ن وقف معانده استماعی بزده ده شایعه . شوقدرکه اکثر با (وقف)
ایل مزادفاً قوللا یلیر . اسکی وقفه لره « وقف صحیح شرعی و هبس صحیح شرعی » بجهت
و نزدیک مرادف طرزنده (وقف و هبس) تعبیرینه یونهارف اولونور .
وقفه صدقه ، دخی دینیر . فی الاصل (صدقه) لوجه الله تعالی فقرا به درینده شی
دیکده . مال موقوفه مانعی ده فی سبیل الله صدقه ابدله بکنده و هم الملاحه ظاهره
مثلاً « مالی وقف ایندم » دیکله « مالی صدقه مؤبده ایل صدقه ایندم » و بعد آره سنه
زده بوند . ننه کیم امام فصاص (اهتمام اولوفان) ده « قال فائل صدقة رسول الله
صلی الله علیه وسلم هی اول ما هبس فی الاسلام وهو قول الانصار . وقال الملا جردوه
صدقة عمر بن الخطاب اول ما هبس من الاموال » دیندر . « از امامت ابن آدم انقطع
عمله الا من تملک صدقة جاریه او علم یتفیع به اوله صالح یعمله » حدیث شریفه
وارد اولاده (صدقه جاریه) عند العلماء وقفه محموله [۳] فی الطبقة (صدقه جاریه) استرای

[۱] بر روایت: هبس [۲] نطایح لایله لایبر [۳] الاقناع للشربینی .

نقصه اینکده اولوب وقف ايسه برعيني علي وجه التابيد هيسايله منقعتي نقصه اينك
ديمك اولاسيله دوام واستقرار لارم غير مفارقي اولد بئنده تفسير واقع صواب
مؤلفه . شماره (سراب الديره مهری) مهر واليس محمد علی ياشانك وقف لرينه :

وقفی به صدقات امرها جاری
۱۷۵۹

صدقات رومها جاری به
۱۷۶۰

دئهر واليس عباس ياشانك وقفينه :

صدقة جاریه رابعه
۱۷۶۸

نارنجلی سولیه شدرکه (صدقه) و (صدقات) ده نقصه وقفه .

—————

(وقف) ك اصطلاحاً معنی

اصطلاحاً یعنی فقط (وقف) منقعی عباد اللہ عائد اولیٰ اور زرہ برعی جناب فقہ
ملکی مکتبہ اولیٰ رحمہ تمیلک وتملکہ الی الابد جس ایتلہ۔ بالادہ جائیدادیں
وہ ایم لفتہ (جس) و (صدقہ) کلری وہ (وقف) معانی کلیر وہ اصطلاحاً
بو اوج کلر نف کیفیت اشمالہ و منفرداً باشکلاً ابراہین کورہ حکم وہ کسیر ؛
تلا برکیم «بوبرم صدقہ ور» دیم (صدقہ لندہ) اولور اولیٰ معانیہ تصدیق
لازم کلیر تصدیق ایتلہ سے ور تہ نہ قابلہ . «شوبرم وقفہ یا خود موقوفہ»
دیم وقف اولیٰ فقط امام ابی یوسف عندہ معانیہ وقف اولور . «وقف
اولیٰ» دینغر دیمتہ : «وقف حکم غنی حکم فقیر حکم فقیری معیرہ وغیر معیرہ برقم
ایچوہ اولیٰ مکتبہ شیعہ حجت ایدلہ ایجاب ایدر . و انفا حجت وقفی بیانہ ایتلہ سے
مکتبہ کیم دیرلی لازم کلر کللی یلر . بناؤ حکیم «شوبرم موقوفہ» دیکلہ وقف جائز
اولیٰ « بورادہ دینلہ طیرکہ «صدقہ ور» دینلہ بر معانیہ تصدیق اولور یعنی حالہ
نورہ «موقوفہ» دینلہ امام ابی یوسف غیر فقط باللدہ دیور ؟ اور ت ؛
بو سوال وارور . کلر معلومہ کہ (صدقہ) معانیہ ہائے دیورہ عامہ معلوم
اولوب تصدیق و تشریح رائد اولیٰ مکتبہ بوکلہ معانیہ تفسیر و کدر . اما (وقف) اشمال
وہوہ عیبہ تفسیرہ و درجای نیہ معانیہ .

«بوبری جس ایتلہ» یا خود «اصلی جس ایتلہ» یا «اصلی شوبرم ایتلہ» دیم
لہی باطل اولور . چونکہ اولیٰ مکتبہ بو حوزلہ ادبری دینی ارا ایچوہ ہائلیہ اورہ
وقف ایتلہ با خود ہائہ وقف ایدرس اولیٰ مکتبہ بوکی اشمالہ بناؤ اولیٰ مکتبہ
بیانہ ایتلہ دیکلہ وقف جائز اولیٰ .

«شوبرم صدقہ موقوفہ ور» دیم وقف جائز اولور . چونکہ ہونہ مدار ہوا اولیٰ

ایک کلمہ مجتہد۔ نہ کہیم۔ سوا اللہ علی اللہ علیہ وسلم اندر عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ
«د اہلس اصلا و تصدقہ بثمرنا» بپوزشہ۔ بناؤ علیہ اوکیم «صدقہ موقوفہ»
و بکلمہ برک موقوف اولدینی بیابہ ائمہ (صدقہ) فقراہ علیہ اولوہ او زر و علمہ
راجع اولس اولور۔ بواکی کلمہ تک تقسیم و تأخیرندہ فرہہ بودہ۔

«صدقہ محرمہ» «صدقہ مجوسہ» دسہ بافور پونری تقسیم و تأخیر ایشہ
بہ جائز اولور۔

(صدقہ) بی ذکر ائمن و برک حبسی کوسزہ جہ برسوز سو پدم شریکہ ہر وقف جائزہ
بناؤ علیہ «بوبرم حبس محرم اولر کہ موقوفہ صائماہ باغلا نماہ بران قالاہ
تمبک اولونماہ» دسہ باطل اولور۔ چونکہ جنت و قنی بیابہ ائمہ شدہ۔

اما «بوبرم اللہ تعالیٰ ابرا موقوفہ» دسہ نقل اختلاف ائمہ دررہ ؛
بعضدی «وقف اولور» دسہ ؛ چونکہ اللہ تعالیٰ موباً موقوف اولوہ شیک
صرفی فقرا اولدیندہ جنت و قف معینہ بناؤ علیہ جائزہ۔

بعضدی رہ «وقف اولماہ» دسہ ؛ چونکہ اوسوز تقرب الی اللہ اسبابندہ اولوہ
لہ شبہ محمول اولابیلر۔ انواع بر و قربت نامحدودرہ محتاجہ تصدقہ حج عمرہ
وسائرہ تقرب الی اللہ باری وجوہ برودہ۔ غنہ و قفک بونزورہ لہائینہ مدد
اولدینی بیابہ سہہ کلندہ وقف اولماہ۔

«شوبرم محتاجہ موقوفہ» دسہ جائزہ ؛ چونکہ اصلی (موقوف) لفظیہ حبسی ایشہ
و غنی محتاجہ تقصیر ایدہ رک و قنی نایب ائمہ شدہ۔
«شوبرم وجہ فیرہ موقوفہ بافور وجوہ برہہ محتاجہ موقوفہ» دسہ بہ جائزہ

وقف متعلق اصطلاحات فقہ

(غله) فتح خیمه و تشبید لام ایله در موقوفه فائده و ثمره سنه و پیر فاهه و دکانه
 و فاهه کراسی، باغ و باغچه و مفضلت محمولاتی کبی . فتح را و سکونه یا ایله (ربیع) دخی
 بومضایه در .

(صرف) غله و فقه جنت صرفی و بکله که (موقوف علیہ) (مشروط له) دخی و پیر (جنت
 وقف) تغییر ده سنمده .

(مولی) امور و مصالح وقفی شروط و ائفد بویجه اداره در و بیت ایچونه تغییر اولوناه
 بکسه در . با شرط و ائفد با نصب هاکله اولور . بوکا (قیم) (نکلم علی الوقف)
 یا خود ساده جم انظلم) دخی و پیر (والی) (وصی) و بیلدی ده دارور .

(نائم مقام مولی) مولی مقامه قائم اولوره اوزره طرف هاکمه نصب اولوناه و کیده .
 ثله مولی مشروط له صغیر اولورسه هاکم اولک بلوغه قادار بر وکیل نصب ایدر .
 (ناظر) موقوفه دخی نه بولده اداره اینجه نظارت ایتمک و امور وقفده رأیاً مولی،
 مرجع اولوره اوزره نصب اولوناه مراقبدر . ناظره (مولی) اطلاع اولونورسی ده
 واقعه . بر وقف ناظری بولونورسه مولی اولک رأیی اولدایم وقفده تصرف ایدر
 (جاب) وقف تحصیل ایله که غله بی هیا بنا ایدر .

(متعلق) قید تغییر در وقفی اداره و اداره ایچونه واردان کیزمک اوزره وقف ایلمسه
 اولانه مالدر جمعی (متعلق) در وقفی بولونورسه (موقف) و جمعده (مقفان)
 و پیر .

(استقلال) استقلال ایجاره ایروب غله لر بی آله .

(مترتبه) غله وقفده معاسه و تمینی بولوناه اهل و طائفه که او معاسه و تمینه (وظیفه)
 تغییر اولونور .

(استیصال) بر وفقی ملک ابله بدارم اینکند . یعنی وفقی صاحب ثمنه بر ملک آلا راقه
 اولی برین اقامه ابله مکرکه صاحبانه وقف (ملک) و آلتانہ ملک (وقف) اولیہ اولیہ
 (تسجیل) وقف لزوم یعنی غیر قابل رجوع اولیفته هاکلم حکم اینتہ سید . شویکہ واقف
 وقفندہ رجوع و متولی وفقی اعاده و امتناع ابله بیلزنده نزاع تکونه ایدوب حضور
 هاکلمه لدی المرافعه هاکلمه وقف لازم یعنی ناقابل رجوع اولیفته حکم اید . [۱] فاضی
 ائمہ مجتهدین اختلافاتہ واقف اولی راقه وقف لزوم حکم اید . اختلاف مجتهدین
 مرتفع و حکم رافع جمع علیہ اولیہ .

[۱] مرافعه تکونه نزاع ابله اولیہ مشروط و کلمه . رویت لکلال سائده اولیفته کبی
 تکونه دعوی ایدوبه اولیہ . مقصد وفق لزوم استیصال حکم اینکند . مهم و بیختمی
 لازم اولیفته و وقف ثبت لزومی اچونه حضور هاکلمه نه وجه ابله رافعه
 ائمہ نه بولده مدافعه ایدوبکی توضیح اینک اوزره بر شانی ذکر ایدلم :

سلطانہ سلیم ثانی وزیر اسدنه یرنوباشاف
 وقفہ سندنه
 (شویان لاجل الاقتضای اولیفته)

و کبل شایله نفوح کتوا متولی حضور سانه کتوا مقصدنه تقریر کلام ایدوب : « وقف نفوم
 جمیع اجزائه صحیح و لازم و صحیح اولی و رضی واجب و تختم اولیوب مرد . ایام ابله غلامتہ حضور
 کلمه احتمالی غایب و کثیر الوقوعه . و امام اعظم نه بجه اوقاف واقف ملکنده غیر زالی و حیثی
 بشارت تغییر و ابطاله فایده . زیرا امام شرایله عندنه وقف عقار . حیثی متولی به تسلیم ابله لازم
 و کلمه و متفولان و وقف صحیح اولی یعنی کتب مذاکره و محرر . و وقف نفود جریاً علی سنی القیاس
 باطل و آکاجنی و تفریح اولیہ شرایط فاسده . « اعظم فیرینفک غداً ما نطلبه انتا فی یوم
 پیدن » حدیث شریفند مدلول صحیحی و « امن الابر ما نعرفه بقصد » غیرینفک نفوم
 صحیحی بوجیه واقف متولی ابله زمانه هیاتده اوقاف مزبورده بی فقره مسلمیه و علی و صلی و صحابه

(وقف لازم) ناقابل فسخ اولاده وقفه . (لزوم) با تسبیل با وصیت ابدیه مخفی
 اولور (تسبیل) بیاه اولوندی . (وصیت) برکیمه نك « وفاتمه فلاله عالم جهت
 فیره وقف اولسونه » ایم وصیت ایدوب بونده مهر اولارانه وفات اینهسی وثلث مالک
 موصی به مساعد اولاسیدرکه او وقف بوهونجه (لازم) اولور . ثلث مالی مساعد کلمه
 مساعد اولدینی مقدا . (وقف لازم) اولور .

کندی بیله عرف ویزل ایلمکی اولی کوروب و فقیه ده مسطور اولاده املان و عفار و نفود
 و نفولانک و فقیهده و جمیع شرائطده رجوع و مکتبه استزاده شروع ایدوب تولک
 اوفاند عفارن و املان و نفولان و نفودی ریمنده اهر شلته زاده جهت تولیت
 نایبه آلدینی نفودن دخی استزادینی بالوکاله طلب ایدرن « و بو دعوی اینه سیه
 منوی بالواجه مقابل ایدوب : « عفارن مسطوره نك و فقیه فصوصاً بعد النسیم الی
 المنوی امامیه عنده صحیح اولدینی کبی صحت دخی عذرلنده لزومی مستزم اولنجه بعد بود
 الیه لازم اولوب قطعاً هوجمه مجال یوقدر . و نفولانک و فقیه دخی امام محمد عنده صحیح
 و صحت لزومی مستزم . و دنایزن و سائر نفودن و فقیه هذا لائمة المرادیه معروفه کله
 امام زفر عنده امام انصاری و واجبی اوزره صحیح و شرعی اولوب اکانفیع شرائط دخی
 صحیح . و وقف نفودره روایتا زیوره فی زماننا مفقو باره ریمنده اغذابکم
 و طبقه صد صریحه فصوصاً عفارنه تبعیت ابدیه وقف اولاده نفولانک و و فقیه نفاق
 اولانک صحت امامیه فائل اولد فرنده شبه یوقدر . و بعد صحتة الوقف لزوم دخی نفورده «
 دیو عفارن موقوفه نك لزوم و نفودن و شرائط صحتة حکم طلب ایدی هاکم مومالیه نظر
 رندبر ایدوب جانب ملکه جهت و فقی اولی کور سیه امامیه تولیجه و فقیه ده مسطور اولاده
 املان و عفارن صحت و فقیه و لزوم حکم صحیح شرعی ابدیه حکم ابدی و عفارنه تابع
 نفولانک و و فقیه نفاق اولانک و اوقاف رفوقه جمله سنده اولاده رفقه بیک نقد
 زهب جدید سلطانیک صحت و آکابنی اولاده شرائط شرعیه و تولیت جهت تولیت نایبه
 اهر شلته زاده آلدینی و طبقه نك ضابطه برائتة حکم ابدی . بعد نك وکیل مشار ابدیه

(شرف) مال وقفی می‌نقلد ایده کبیر . بونک غنہ وقفہ وسائرہ ده تفریح
حقی بوقدر . بعضہ محدودہ (شرف) ناظر معائنہ استعمال اولونور او حالده
وظیفہ و صلاحیتی ده کبیر .

(اقطاع) بیت المال عائد اراضیت - قبسی بافود نفعی بیت المالده حقی بولوناه
کبیرہ طرف سلطانیدہ دبر ملکہ .

دیدگی که : « حکم حاکم لاهو اولغده عقاران وغیر نفولانده صحت وزدی قبول الیم
لکه وقف نفولان ونفود علی قول سہ برالها آری صبیح وشرودعدہ اما اول شام ده
دکده که قابل رجوع اولیہ زیرا حکم حاکم ایله وقف نفودن صحتی امام شاریه عندہ
زومی ایجاب اینمز وانفک نسخ وابطفاء افتیاری واردر غایبہ مافی الباب شولی
جهت تولیت دیو آدینی اجرک ضامنده فداص اولور وکالئم سبیلہ نفولان ونفود
وانفک ملکیته واولئنی طلب ایدرم » مولی موسی ایله جواب دبروب دیدگی که :

« امامیه عندہ وقف نفولان بالبیع وبالذان صحیحہ وفی زماننا امامیه رأی معمول بہدہ وصحت
وقف نفود امام شاریه عندہ آری صفت لزومده عاریدہ لکه بعد الحکم بالکم امامیه رأی بوجیه
لزوم دخی سایدہ و حکم حاکم عالم نفسی بجنہتہ اوزره صاف اولم جمع علیہ اولوب
عند الجمیع نافذ ولازم اولور » حکم موسی ایله طرفینک مقالاتی تأمل ایدوب تمہید
قواعد فیرانی اولی کور سبیلہ ائمہ اسلاف بیلندہ امور او فاضله واقع اولان
فدوف تماماً معلومدی اولدنی حالده نفولان ونفود لزومده نک وقفینک شریعت
وزومده وصحت شرائطہ حکم صبیح شری ایله حکم دفتنا اجدی فہا جمیع الادوات سہ العقاران
و المنقولان والنفود وقفاً صبیحاً لازماً وحباً مرجأً نعمناً .
نابغی : ۹۸۰ نسی کوی